

In memoriam

Любомир Винар

ЄВГЕН ОНАЦЬКИЙ — ЧЕСНІСТЬ З НАЦІЄЮ

(1894—1979)

«Якщо В. Винниченко — символ чесности з собою, М. Грушевський — символ чесности з народом, а Т. Шевченко — символ чесности з Богом, то С. Петлюра — безсумнівний символ чесности з ідеєю, якій витривало й завзято служив...»

Є. Онацький, *Портрети в профіль*, стор. 253.

Рідшають ряди членів-основників Українського Історичного Товариства. 27-го жовтня 1979 року відійшов у вічність професор Євген Онацький — видатний український учений, здібний дипломат і журналіст, один з провідних політичних і суспільних діячів. Євген Онацький — клясичний зразок людини енциклопедичного знання, творця нових культурних вартостей, а разом людини — суспільного активіста і політичного діяча, якому ціле життя присвчувала провідна ідея боротьби за самобутність і державність української нації, за визнання її державних атрибутів на міжнародному політичному форумі. Євген Онацький є символом чесности з нацією, якій присвятив усе своє трудолюбиве життя.

Належав він до тих, які справи своєї нації ставили вище за свої приватні інтереси, за вигоди спокійного, подружнього життя.

Коли у 1964 році творилося Українське Історичне Товариство, я звернувся до проф. Є. Онацького з проханням вступити в члени Ініціативної Групи У.І.Т. Він з ентузіазмом приступив до нашого гурта і від того часу між нами нав'язалося листування, яке тривало майже до кінця його життя.

Нашою скромною статтею хочемо відзначити життєвий шлях і творчу спадщину Покійного з надією, що в майбутньому появиться обширніша студія про його діяльність і творчість.

I

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ І ДІЯЛЬНІСТЬ

Євген Дометійович Онацький походив з козацького роду Онацьких, що осів на Полтавщині у XVIII ст. Його батько, Дометій Григорович Онацький († 1921), був учителем у міській школі у Глухові, а від 1904

року директором міської школи в Кам'янці Подільському. Також був він громадським діячем і співпрацював у різних українських періодичних виданнях («Світло», «Київська старина», щоденник «Рада»). Мати Євгена, Тетяна походила з роду Сисоєнків — відомих глухівських міщан.

Народився Євген Онацький 1-го січня (ст. ст.) 1894 року в Глухові, на Чернігівщині. У 13-му столітті Глухів був столицею окремого князівства, а в 1708 році, по зруйнуванні Батурина, став резиденцією гетьманів Лівобережної України. На одинадцятому році життя Євген переїхав з батьками до Кам'янця Подільського — старовинного українського міста, в якому збереглося чимало історичних пам'яток.

Отже вже з ранніх років Євген був оточений пам'ятками української старовини і це мало безпосередній вплив на формування його молодечого світогляду і на замилювання славним минулим України.

Важливі дані про гімназійні часи Є. Онацького знаходимо в його спогаді «Кам'янець моїх юних днів».¹ Любов до українського минулого одідичив молодий Євген від свого батька Дометія, який «знав добре українську історію, любив усе українське і почував себе українцем, але своє українство старанно ховав від стороннього ока».² Кристалізація національного світогляду молодого Євгена безпосередньо пов'язана із революційними подіями 1905 року. У своєму спогаді Є. Онацький згадує про вплив його далекого родича Миколи Онацького (1878 —?), який був депутатом від Полтавщини до I-ої Державної Думи в Росії і також підкреслює вплив Никифора Яковича Григорієва, пізнішого члена Центральної Ради і одного з провідників українських соціалістів-революціонерів, який короткий час учив в Кам'янецькій гімназії. У 1912 році Євген закінчив гімназію зі срібною медалею і в тому самому році вписався на Історично-філологічний факультет Київського університету св. Володимира. Тут треба згадати, що в Києві проживав його старший брат Олександр Онацький, активний студентський діяч. Євген став відразу членом нелегальної Української Студентської Громади, куди впровадив його брат Олександр. Від того часу він активно включився в українське суспільно-політичне життя. Євген Онацький також присвятив свою увагу розбудові українського студентського руху: спершу він став членом Ради Університетської Громади, а згодом членом Головної Студентської Ради.

Євген був великим любителем української пісні і хорового мистецтва. Під час університетських студій він став членом київського студентського хору під диригентурою Ол. Кошиця і часто виступав на концертах, як соліст. У 1915 році Є. Онацький одружився з Ніною Йосипівною Кукулевською, дочкою священика села Нових Петрівців біля Києва і курсанткою Вищих Жіночих Курсів у Києві. Пані Ніна

¹ Євген Онацький, «Кам'янець моїх юних днів», *Календар-Альманах «Відродження»*, Буенос Айрес, 1956, стор. 39—50.

² *Цит. пр.*, стор. 48

стала не лише вірною подругою життя Євгена Онацького, але також його головним дорадником у реалізації різних творчих задумів і в громадському житті.

У Києві, пише Є. Онацький, «я почав активно цікавитися українською історією та культурою. Ходячи по київських букіністах та вчашаючи що-неділі на київську „толкучку“, я зібрав досить таки поважну бібліотеку з українознавства, в якій я мав не тільки всі козацькі літописи, а навіть такі рідкісні книжки, як „Історія Русов“ та „Права по котрым судится малор. народ“, 1743».³ Вже в ранньому віці Є. О. вирішив присвятитися науковим дослідям української історії і історії культури.

У 1917 році він закінчив університет. У тому році починається новий період діяльності Є. Онацького, пов'язаний безпосередньо з державно-визвольною боротьбою. Він бере активну участь у Всеукраїнськiм Національнiм Конгресi (квітень 1917) і повністю віддається праці в Українській Центральній Раді. В тому часі молодий Євген перейшов добру школу будівництва української держави. Він був свідком її народження і упадку.

В автобіографії Є. Онацького з 1919 року знаходимо короткий опис його діяльності в тому часі: «На Всеукраїнському Конгресі мене було обрано членом Центральної Ради від Чернігівщини і потім переобрано на губернiальнoму націoнальнoму з'їзді. Викoнував oбoв'язки секретаря Центральної Ради до (з невеличкою перервою) большевицького перевороту, при чому на мені лежали функції Завідуючого Канцелярією. З Доручення Президії Центральної Ради та Генерального Секретаріату їздив тричі до Катеринодару і Новопечерську: перше з Тележинським та Вротновським, вдруге — сам, а третє з М. Галаганом. По повороті Ради до Києва, не погоджуючись більше з політикою партії українських соц. революціонерів, я вийшов із неї і з президії Центральної Ради, до якої був від неї делегований».⁴

З вищенаведеної інформації бачимо, що Євген Онацький започаткував свою дипломатичну діяльність, маючи всього 23 роки. Треба згадати, що в 1917 році він стояв близько до проф. М. Грушевського, який запросив Є. Онацького на секретаря Української Центральної Ради. Це був надзвичайно важливий і відповідальний пост в парламенті молоді української держави. Про цей період діяльності Є. О. згадував у листі до автора цих рядків (гляди додаток ч. 3), а також залишив цікаву статтю-спомин «Михайло Грушевський — чесність з народом» (*Портрети в профіль*, Чикаго, 1965). У Центральній Раді Євген Онацький був також членом Президії Малої Ради, яка рiвночасно була Президією Центральної Ради. Він брав безпосередню участь в оформлен-

³ Є. Онацький, «Післяслово», *Українська мала енциклопедія*, кн. XVII, стор. 2143.

⁴ Є. Онацький, «У Римі в жовтні 1919 року», *Календар-Альманах*, «Відродження», Буенос Айрес, 1959, стор. 31

ню і проголошенню 4-го Універсалу⁵ і разом з Головою Центральної Ради підписував важливі закони українського уряду. Призначення Онацького для переговорів з урядами донських і кубанських козаків започатковує його дипломатичну діяльність в уряді У.Н.Р.

У березні 1918 Є. Онацький виступив з Української Партії Соціалістів-Революціонерів (УПСР) і склав свій мандат в Центральній Раді. Виринає питання про причину такого драстичного вчинку Є. Онацького, яке було рівнозначне із «зірванням мостів» дружби зі своїми партійними товаришами і з його світоглядом переломом. Відповідь на дане питання — виїняткові важливі і безпосередньо пояснює його політичний світогляд і настанову до української революції у 1917—18 роках. На нашу думку Є. Онацький приступив до УПСР безпосередньо під впливом свого учителя Никифора Григорієва (1883—1953), видатного політичного діяча, одного з організаторів УПСР і члена Центральної Ради. УПСР постала під час революції у 1917 році і була одною з найчисленніших і найвпливовіших українських політичних партій під час діяльності Центральної Ради. Спершу Онацький вірив, що згадана партія відповідає вимогам часу і відзеркалює політичні аспірації українського народу, української національної революції. У відносно короткому часі він змінив свою думку. У листі Є. Онацького до Миколи Шрага від 4 вересня 1920 року знаходимо відповідь на вище видвинене питання. Він пише:

«З дитинства в мені було виплекане почуття відповідальности, а коли я ввійшов до партії, що почала фактично кермувати долею країни, я став відчувати страшну відповідальність, що впала на мої плечі. Я бачив, що партія не багата на інтелектуальні сили, які робили в ній політику якомсь «напомацки», або — ще гірше! — «на пропалу», або на «якось воно буде»! Я часто не погоджувався з багатьма промовцями, — дуже часто з тими, що брали гору, — але не мав ні сили, ні можливости проти них виступати... Я відчував, що мені бракує політичного знання, і взагалі всякого знання. Але я корився постановам партії, переводив в життя ті резолюції, що з ними не завжди був згоден, і це вносило, певна річ, розлад в мою душу... Тому, я вирішив, що почну свою політичну діяльність і «тримання курсу» тільки тоді, коли для мене самого справа буде ясна. Бо не чесно і не гарно з туманом у власних очах, намагатися іншим світло показувати...

... Партія Укр. Есерів має між іншим ту величезну хибу, що запозичила своє ім'я, а почасти й ідеологію, у партії Рос. Есерів. А та партія взагалі навала занадто велике значення ідеям, а не фактам. А для мене тільки та ідея життєва, що рахується з фактами життя і знаходить своє фактичне втілення. Коли ж це втілення приймає вигляд якогось дивогляду — «чудища обла», то що робиться толі з ідеєю?»⁶

⁵ Велика українська революція. Нью-Йорк, УВАН, 1967, стор. 47. Про діяльність Центральної Ради гляди Є. Онацький, «Свято української державности», *Календар-Альманах*, «Відродження», 1949, стор. 47—54.

⁶ Є. Онацький, *Під омофором бар. М. Василька*, (рукопис), стор. 20.

Отже розходження між Онацьким і УПСР базувалося на політичній платформі партії. Він відкрито признається, що не має відповідного політичного досвіду і зараз не погоджується з настановою УПСР. Тому вирішив вийти з партії і діяти самостійно. Це також відносилось до розуміння завдання революції.

У тому самому листі Онацький писав: «Я став на тій точці, що революція визріває тоді і постільки, коли і поскільки бодай велика кількість народу, якщо не його більшість, розуміє *ідейний* зміст революції, — і доки та революція служить людському поступові, доки вона виконує те, що в ній зрозуміли народні маси. Все ж даліше — це деспотія, тиранія, терор, насильство, які калічать душу народу, бо він їх не розуміє, і, якщо й кориться насильству та теророві, то ці насильство і терор відкидають нас на сотки років назад, — і то не лише економічно та господарсько, але й особливо морально і ідейно».

Ми довше зупинилися над думками Є. Онацького про УПСР, природу революційного руху і його виразним невдоволенням із подібністю партійної програми українських Есерів з російськими Есерами. Роздумування Онацького вказують на кристалізацію його політичного світогляду і на глибоке розуміння рушійних сил української революції. Вже тоді він виразно бачив, що українська революція мусить опертися на широку народню базу, на націю, яка розуміє її ідейний зміст. Заразом він рішуче відкидав терор, насильство і деспотію. Цим засадам Є. Онацький був вірний ціле своє життя.

У 1917 році молодий історик також започатковував свою наукову і журналістичну працю. У зв'язку з відновленням діяльності Українського Наукового Товариства в Києві у 1917 році Є. Онацький бере участь у його засіданнях, а також виголошує на його форумі свою першу наукову доповідь.⁷ Також друкує свої ранні наукові праці в трьохмісячнику «Україна» і місячнику «Наше Минуле». Не улягає сумніву, що перед молодим дослідником стояв відкритий шлях наукової праці. У листі від 21 вересня 1919 р. до Дмитра Антоновича, Є. Онацький писав: «Як ви знаєте, перші два роки, я як секретар Центральної Ради, брав найжвавішу участь у політично-національній боротьбі в Україні, але мушу зазначити, що мене завжди тягнуло до зовсім іншої діяльності — діяльності наукової і лише почуття обов'язку перед Батьківщиною примушувало мене віддати весь час і всі сили діяльності політичній».⁸ У 1917 і 1918-их роках не було часу на кабінетну працю здібного історика. Проте, не зважаючи на ці обставини, Є. Онацький все ж таки зміг дебютувати своїми першими історичними студіями в поважних наукових журналах. Не сумніваюся, що його заохочував до наукової праці Михайло Грушевський, який мав тоді домінуючий вплив на наукову і політичну діяльність Онацького.

⁷ «Хроніка», *Наше минуле*, ч. 2, 1918, стор. 188. Назва доповіді історика: «Справа за село Аксютинці».

⁸ Є. Онацький, «У Римі в жовтні 1919 р.», цит. пр., стор. 30.

У 1917 році Є. Онацький був співробітником «Вістей з Центральної Ради — офіційного видання Української Центральної Ради, а в 1918 р. став членом редакційної колегії тижневика Київської Губерніяльної Народньої Управи — «Народна справа», який появлявся за головною редакцією Б. Дорошкевича. Там містять численні праці з історичною і суспільно-політичною проблематикою. Це був початок журналістичної праці Є. Онацького, який згодом став одним із видатних українських журналістів.

Після виходу з Президії Центральної Ради Є. Онацький став бібліотекарем Київського Миського Музею (від березня 1918 до січня 1919 року). Тоді, як згадував у «Післяслові» до *Української малої енциклопедії*, увійшов «в гурток людей, які, як Ю. Нарбут, П. Зайців, живо цікавилися українською культурою і створили журнал «Наше минуле». Ще раніше Онацький познайомився з Вад. Л. Модзалевським, який саме впровадив його в гурток українських вчених.

У січні 1919 року починається новий етап життя Є. Онацького. Того місяця він виїжджає в складі Української Делегації на Мирову Конференцію в Парижі. Проте до Парижу він не доїхав, а залишився на шість місяців у Швейцарії у Льозанні, де працює в багатій бібліотеці В. Степанківського і рівночасно друкує публіцистичні статті у журналі «Л'Юкрен», що появлявся за редакцією Степанківського. Завдяки допомозі Дмитра Антоновича, голови Української Дипломатичної Місії в Італії, Є. Онацький у жовтні 1919 року переїжджає до Риму і включається в працю Української Дипломатичної Місії, в якій спершу був директором пресового бюро, опісля секретарем, а від червня 1920 р. став аташе і фактичним керівником місії до закінчення її діяльності в 1922 році. Цей період діяльності молодого дипломата цікаво описаний в його спогадах *По похилій площі* (2 томи, Мюнхен 1964, 1969) і в записках *Під омофором бар. М. Василька*, які друкуємо у нашому журналі.

У Римі Є. Онацький зав'язав широкі зв'язки з італійськими дипломатами і журналістами і це улегшувало його політичну діяльність. Він також відповідав за видання «Ля воче дель Україна» (Голос України), яке появлялося в італійській і французькій мовах з рамені Пресового Бюро Місії.

Під кінець 1920-их років Є. Онацький зав'язує співпрацю з полковником Є. Коновальцем і у відносно короткому часі стає провідним членом ОУН. Він містить статті на міжнародні теми в «Розбудові нації», «Самостійній думці», а також співпрацює в «Українському Голосі» (політичний тижневик, Перемишль), «Ділі», «Літературно-науковому віснику», «Свободі» і в інших часописах і журналах. В роках 1928—1939 Є. Онацький вибився на одного з видатніших українських журналістів, спеціаліст в міжнародній політиці.

До 1938 року Є. Онацький належав до кола найближчих співробітників Є. Коновальця і був представником ОУН на Італію. Він разом з Дмитром Андрієвським унапрямував закордонну політику ОУН і

розбудовував міжнародні зв'язки організації. Був здібним політиком і людиною високої товариської культури і це приляло зв'язкам Онацького з чужинецькими політичними діячами.

Листування Онацького з Коновальцем та з іншими провідними діячами націоналістичного руху є одним із важливих джерел для дослідження закордонної політики ОУН і взагалі українського визвольного руху.⁹ Приступлення молодого, здібного політика до ОУН треба уважати закономірним явищем. По довголітніх світоглядових шуканнях Є. Онацький себе «віднайшов» і прийняв ідеологію українського націоналізму.

Український організований націоналізм у 1920-их роках народився, як реакція на втрату української державности, що творилася під егідою різних українських соціалістичних партій. Онацький був співучасником і свідком цих подій і бачив багато помилок різних соціалістичних діячів, різних соціалістичних партій. ОУН він уважав за реальну, політичну силу в новому етапі боротьби за українську державність. Проте Є. Онацький ніколи не був політичним догматиком або партійним доктринером. У листі до З. Пеленського він писав, що пірвав з табором УНР через їхню «хлібоїдську політику», яка привела до пониження національної честі, — але також зазначив, що не можна негувати позитивної діяльності УНР, мовляв, «не можемо — з точки погляду інтересів нації — не відзначити і в них того доброго, що вони, скажім, вийняткову роблять, бо інакше ми втрачаємо, а головніше! — примушуємо і наших читачів втрачати почуття добра і зла, розуміння, що нашої нації на користь, а що на шкоду».¹⁰

Свген Онацький був глибоко моральною людиною і zarazом політиком-реалістом, який усю свою діяльність розглядав під кутом інтересів і добра української нації. У його розумінні націоналізм — «це власне вища понадпартійність, а ніяк не нова партія, що служить партікулярним інтересам і кар'єрам» (*У вічному місті*, стор. 118).

На окрему увагу заслуговує розгляд діяльності Є. Онацького на форумі Ліги Націй у зв'язку з польською пацифікацією, його політична діяльність під час закріплення державности в Карпатській Україні і взагалі численні його політичні меморіяли до італійського уряду, листування з чужинецькими політиками і розгорнення широкої дипломатичної діяльності в 1930-их роках. У нашій короткій статті не маємо змоги проаналізувати цю тематику. Тут лиш згадаємо, що Є. Онацький в 1930-их роках тісно співпрацював з єпископом Іваном Бучком, який надсилав йому матеріали про польську пацифікацію і знущання поляків над українським населенням і установами в Галичині. Добрим зразком політичної діяльності Є. Онацького є роки 1938 і 1939, в яких народжувалася державність Карпатської України. Тоді роз-

⁹ Є. Онацький, «У Вічному місті», *Організація Українських Націоналістів, 1929—1954*. Париж, 1955, стор. 167—168; його ж «Початок ОУН. Із листування з членами ПУН», *Самостійна Україна*, чч. 2, 3, 4, 1964.

¹⁰ Є. Онацький, *У Вічному місті*, Буенос Айрес, 1954, стор. 171.

винув він широку дипломатичну діяльність, намагаючися паралізувати польсько-мадярську пропаганду, звернену проти українського уряду і взагалі українського національного життя в Карпатській Україні. Зокрема поборював він концепцію т. зв. «русинського народу», який на думку мадярських і мадярофільських діячів, не мав жадного етнічного пов'язання з українським материком, з українською нацією. Спогади Є. Онацького з того періоду являються важливим джерельним матеріалом і заслуговують на перевидання.¹¹

Під час свого побуту в Італії Є. Онацький не обмежував своєї діяльності виключно політичною працею. Не менш труду він вложив в розбудову українознавства в навчальних програмах італійських університетів і спопуляризував українську тематику серед італійських вчених. Без перебільшення можна ствердити, що він зумів, без відповідних матеріяльних засобів, поставити тривалі основи під наукове вивчення україністики в Італії.

У листі від 4 вересня 1971 року до автора цих рядків, Є. Онацький писав, що завдяки його старанням у 1936 році створено катедру української мови і літератури у Вищому Східньому Інституті в Неаполі, а також було створено «лекторат української мови в Римському Державному Університеті, видрукування на державний кошт моєї великої Теоретично-практичної української граматики для італійців та Українсько-італійського словника, найбільшого з наших двомовних словників» (гляди додаток ч. 1.). Також завдяки старанням Онацького італійський уряд признав для українознавчих дослідів чотири університетські стипендії. У роках 1928 до 1938 він також помістив ряд українознавчих праць в італійських наукових журналах. Це було велике досягнення українського вченого, яке вимагало колосального вкладу праці українського історика в чужинецькому академічному оточенні. Ця праця проф. Є. Онацького може служити прикладом для українських професорів на американських і канадських університетах, які у деяких випадках, не зважаючи на поважну матеріяльну допомогу українського громадянства, не можуть належно розгорнути науково-видавничої діяльності в американських університетах і не мають ясно визначених пріоритетів в українській «високошкільній політиці».

У 1943 році проф. Є. Онацький був заарештований німецькою поліцією у Римі і вивезений до Німеччини. Його тримали у в'язницях Берліну і Оранієнбургу аж до кінця 1944 року.¹²

Причиною арешту Є. О. була його протинімецька діяльність на форумі Асоціації Чужинецьких Журналістів, а також його численні меморіяли до міністерства закордонних справ відносно німецької політики в Україні. У свої спогадах Онацький згадує, що часто передавав

¹¹ Євген Онацький, «Карпатська Україна. Сторінки з римського щоденника», *Календар-Альманах «Відродження»*, 1952. Стор. 33—72

¹² Свої переживання з того часу цікаво описав Є. О. в спогадах *У вавилонському полоні*. Буенос Айрес, 1949.

чужинецьким журналістам матеріяли «про варварства німців, які вони чинили в Україні».

У травні 1945 року проф. Онацький повернувся до Риму і зразу ж включився в громадське життя. Він став заступником голови Українського Допомогового Комітету в Римі, який очолював архієпископ Іван Бучко. Треба згадати, що між двома війнами Є. Онацький був головою Української Громади в Римі, яка була осередком українського суспільного і культурного життя в Італії.

Весною 1947 року, через небезпеку видачі советам, проф. Є. Онацький на стало переїжджає до столиці Аргентини Буенос Айресу. На новому місці поселення продовжує свою наукову, політичну і журналістичну працю. Він стає редактором тижневика «Наш Клич», редагує календарі-альманахи «Відродження» і православний місячник «Дзвін». Далше працює над капітальною *Українською малою енциклопедією* і співпрацює в різних журналах і часописах.

З приїздом проф. Онацького в Аргентині оживляється українське культурне і суспільне життя. Він стає основником і першим головою «Спілки науковців, літераторів і мистців» (1949), а від 1953 року очолив Українську Центральну Репрезентацію (два терміни до 1960 р.). Також проф. Є. Онацький був обраний головою Головної Ради УЦР (1960—1963). На нашу думку Є. Онацький був найвидатнішим суспільно-громадським діячем української спільноти в Аргентині і тому цей період його діяльності вимагає окремого дослідження.

У 1964 році проф. Є. Онацький стає членом Ініціативної Групи Українського Історичного Товариства. Треба згадати, що ще в 1947 році його обрано дійсним членом НТШ, а в 1948 році дійсним членом УВАН. Поруч з політичною і журналістичною працею, наукова праця виповнювала життя Покійного від 1917 року аж до останніх днів його життя.

У 1964 році проф. Є. Онацький, через ослаблення зору, відійшов від активного громадського життя і як щиро писав до мене у листі від 24 вересня 1971 року, «читаю я очима моєї дружини і пишу її пальцями. Вона тримає мене в курсі подій нашої політики та культури, читаючи мені нашу пресу, і також полагоджусь листування» (додаток ч. 2). Саме в тому часі ми почали переговори про видання чергового тому спогадів проф. Є. Онацького, який тепер друкується в Українському Історичному і віримо, що пізніше появиться окремим виданням.

27 жовтня 1979 року в Буенос Айрес пересталося бити серце професора Євгена Онацького, людини шляхетного серця і передового члена української нації.

II

ТВОРЧА СПАДЩИНА Є. ОНАЦЬКОГО

Діапазон творчості проф. Євгена Онацького доволі широкий і різноманітний. Він був і професійним істориком, і, рівночасно, займав-

ся етнографічними дослідженнями. Мемуаристика і біографія займають важливе місце у творчості історика. Це також відноситься до лексикографії і журналістики. Нашим завданням є хоч коротко з'ясувати друковану спадщину Є. Онацького з наголошенням його вкладу в українську історичну науку. Це також відноситься до його *Української малої енциклопедії*, яка являється синтезом історичних і етнографічних дослідів Покійного і займає унікальне місце в українській довідковій літературі.

Історичні праці, мемуаристика і біографія

Свою наукову працю започаткував Є. Онацький у 1916 році у зв'язку з опрацюванням його дипломної роботи «Родина Полетик». Тоді він опрацював архівні матеріали в музею Тарнавських у Чернігові, в якому знаходилися джерельні матеріали до роду Полетик і взагалі деяких знатніших родів українського дворянства. Це була перша «архівна школа» молодого історика, яка залишила тривалий слід на його творчості. Тут маємо на увазі виїняткову увагу дослідника до джерельної документації, яка відноситься не лише до його історичних праць, але також виявляється в мемуаристиці.

У 1917 році в науковому місячнику «Україна» видруковано перші праці дослідника — «Походження Полетик» (кн. I—II) і «Справа за село Оксютинці» (1918, кн. II—IV). Майже рівночасно в «Нашому минулому» появляється його праця «Ще про автора історії Русов» (1918, кн. I) і «Сторінки з історії Генерального Суду та Прокуратури на Україні в XVIII ст.» (1918, кн. II). Всі ці праці базувалися на архівних матеріалах і відносилися до української політичної і соціальної історії у другій половині XVIII ст., а також до української історіографії. На основі фамільного листування Полетик Онацький висунув гіпотезу про написання «Історії Русов» Григорієм Полетикою. В розвідці про село Оксютинці Є. Онацький подає цінні джерельні матеріали про взаємини Полетик з гетьманом К. Розумовським і про судові процеси в тому часі. Матеріал цінний для дослідження соціально-економічної і юридичної історії України.

Італійською мовою появляються його нариси *Russia e Ucraina* (1929) і *Україна і межі Європи (L'Ucraina ed i limiti del Europa)*, також на кладом Вищого Східного Інституту в Неаполі виходить праця *Етнічна термінологія Східної Європи (La terminologia etnica dell'Europa Orientale, 1936)* та інші менші статті, присвячені історичній проблематиці України. У 1939 році проф. Є. Онацький видав в італійській мові обширну працю *Студії української історії і культури (Studi di Storia e di Cultura Ucraina, Рим, 1939, 176 стор.)*. Завдяки його італійським науковим працям предмет української історії був належно спопуляризований серед італійських дослідників і студентів. У тому відношенні Є. Онацький був піонером історичної україністики в Італії.

Мемуаристика історика становить тривалий вклад в українську історичну літературу. У листі від 24 вересня 1971 року він писав до автора цих рядків, що «не треба забувати, що мої записки — не спогади, де дивиться людина з далекої перспективи і робить висновки з усього баченого та пережитого, а власне тогочасні записки, що віддають саме тогочасні думку і настрої» (додаток ч. 2). І справді — записки Є. Онацького мають непроминальну джерельну вартість і написані не «з перспективи часу», а по гарячих слідах подій. Автор подає в них свої спостереження, а zarazом містить численні листи і документи, які відносяться до описаної доби. Є. Онацький писав, що він «не вважав потрібним будьщо прикривати, — включно з власними помилками і недотятненнями. Бо він дивиться на свої Записки, як на документовану правдиву історію».¹³

Так пише справжній історик, який не боїться правди історичних документів. Він подавав факти і події так, як вони відбувалися, без тенденційного наświetлення або інтерпретації з «перспективи часу». У тому є велика цінність мемуаристики Є. Онацького, яку можна уважати за «документовану» біжучу історію і за надзвичайно важливий джерельний матеріал до найновішого періоду української історії.

У хронологічному порядку згадаємо важливіші видання історика: *По похилій площі. Записки журналіста і дипломата* (Мюнхен, «Дніпрова Хвиля», 2 томи, 1964 і 1969); «Під оморфом бар. Василька» («Український Історик», в друку); *Сторінки з римського щоденника. Італія і фашизм*. том. I. (Прага «Пробоем», 1942); том. II. *Навкруги Ватикану* (Прага, «Пробоем», 1943); *У Вічному місті. Записки українського журналіста. Рік 1930.* (Буенос Айрес, В-во М. Денисюка, 1954); «Сторінки з римського щоденника. Карпатська Україна». *Календар-Альманах «Відродження»*, 1952; *У вавилонському полоні.* (Буенос Айрес, 1949). У записках історика знаходимо тексти листів М. Грушевського, С. Петлюри, Дм. Антоновича, Є. Коновальця, Дм. Андрієвського, Єп. І. Бучка і цілого ряду інших діячів з часів Визвольних Змагань і підпільної боротьби. Також Є. Онацький містив у записках повні тексти різних меморіалів і документів урядів УНР і ОУН. Для дослідника найновішого періоду української історії — записки історика є «копальнею золота» архівних матеріалів.

Різні історичні статті Є. Онацького друкувалися в «Розбудові нації», «Літературно-науковому віснику», «Пробоем», «Записках НТШ», «Самостійній Україні» та інших журналах і українських та італійських часописах. Ці праці переважно відносяться до історії України в XIX і XX століттях і містять важний архівний матеріал. Також треба згадати популярно-наукову розвідку історика *Наше національне ім'я. Наш національний герб*, (Буенос Айрес, 1949), в якій автор досліджує назву Україна і питання української історичної термінології і гербознавства.

¹³ Є. Онацький, *У Вічному місті*, стор. 9.

Є. Онацький також досліджував історію українського поселення в Південній Америці і помістив на цю тему гасла в українській і англійській Енциклопедії Українознавства та інших виданнях.

Біографічні праці проф. Є. Онацького становлять окрему ділянку в його творчій спадщині. Біографія, як допоміжна дисципліна, завжди займала важливе місце в творчості історика. Біографічні праці Є. Онацького друковані в різних українських періодиках. У 1965 році появилася накладом Української Американської Видавничої Спільки збірка його біографічних нарисів *Портрети в профіль* (Чикаго, 1965. 197 стор.). З цікавіших нарисів згадаємо: «Симон Петлюра — чесність з ідеєю», «М. Грушевський — чесність з народом», «Іван Франко — дух, що тіло рве до бою», «Олена Теліга — поетка героїчного життя», «Євген Коновалець — уроджений провідник», «Джузеппе Мацціні — апостол пригнічених націй», «Оскар Вайлд — геній парадоксу» і цілий ряд інших біографічних статей, які тематично охоплювали українських і неукраїнських діячів, політиків, письменників і інших творців культури. За нашими підрахунками Є. Онацький написав біля 200 біографічних статей. Тут треба зокрема згадати його енциклопедичні статті, поміщені в італійському «Літературному словнику творів і персонажів усіх часів і літератур» (Рим, 1941—1943), в якому дослідник помістив біля 50 біографічних енциклопедичних гасел.

Біографія була улюбленим жанром проф. Є. Онацького, який у приступній формі цікаво відтворював життя різних діячів і творців культури.

Проф. Є. Онацький був істориком з широким діяпазоном зацікавленень. Своїми працями він здобув тривале місце в українській історіографії.

Українська Мала Енциклопедія (УМЕ)

Майже кожний творець культурних вартостей має задушевне бажання створити бодай один монументальний твір, який збагатить світову скарбницю культури. Професор Є. Онацький не був винятком і понад тридцять років збирав матеріяли до опрацювання енциклопедії української культури. Цей задум він зреалізував і в роках 1957 до 1967 появилася в 16-ох книжках капітальна *Українська мала енциклопедія* (Буенос Айрес, Накладом Адміністрації УАПЦеркви в Аргентині, 1957—1967. 2147 стор.).

Цей фундаментальний твір має свою цікаву історію. «Думка написання Словника Української Культури», пише Є. Онацький, «зародилася в мене аж в березні 1918 р., коли я, вийшовши з партії укр. соц. революціонерів, а одночасно і з президії Укр. Центр. Ради, поступив бібліотекарем в Історичний Міський Музей Києва, де директором був М. Біляшевський, а його заступником Дан. Щербаківський, археологічним відділом керувала В. Козловська. Приходили туди часто такі ентузіясти української культури як К. Щероцький, В. Прокопович, Ф.

Ернст... І от в цьому незвичайно культурному оточенні людей, що цілковито і з захопленням віддавалися студіям над українською культурою й історією, я, працюючи далі над збиранням цікавих мені матеріалів, наскочив на гарне видання двотомової «Енциклопедії Польських Стародавностей» Зигмунда Гловера. От годі, в мене й зародилася вперше думка: чому б не скласти подібну Енциклопедію Української давньої Культури. Цю мою думку підтримав дуже гаряче Дан. Щербаківський, який проте, заважав, що такий твір повинен прийти як наслідок дуже довгої й пильної праці».¹⁴

У Римі Онацький систематично збирав матеріали до енциклопедії і вже в 1932 році виготував деякі гасла. У 1945 році, по повороті з німецької в'язниці, історик опрацював *Енциклопедію українських символів, вірувань і звичаїв* (871 стор. машинопису), яку згодом використав в УМЕ.

Енциклопедія Є. Онацького — це унікальне видання, праця одної людини, яке відзеркалює енциклопедичне знання і світогляд її автора. «Моя енциклопедія», писав Є. О., «відзначається суб'єктивним характером, — нема в ній нічого догматичного, не накидаю я в ній нікому свої погляди, але все ж звертаю якнайбільшу увагу на те, щоб підходити до трактованих тем із точки погляду християнської етики, подаючи при цьому багато гасел з суспільної психології, філософії, релігії та історії Церкви, що взагалі не були трактовані в попередніх двох Енциклопедіях (*Українська Загальна Енциклопедія і Енциклопедія Українознавства* — Л. В.)».¹⁵

На 2142 сторінках тексту проф. Є. Онацький зумів у популярно-науковій формі висвітлити головні події в розвитку українського народу і української культури. Зокрема вирізняються його етнографічні гасла і під тим оглядом УМЕ є багатша за *Енциклопедію Українознавства*, НТШ. Звичайно в УМЕ знайдуться деякі помилки (зокрема в істор. хронології), друкарські чортки і часами суб'єктивні наświetлення деяких подій, — але, не зважаючи на ці дрібні недотягнення, УМЕ є фундаментальним і наскрізь оригінальним твором, який зацікавить ученого і любителя української історії. Треба подивляти проф. Є. Онацького, який був перевантажений іншою науковою і політично-суспільною працею, що він зумів опрацювати цей капітальний твір.

Мовознавство і етнографія

У 1937 році Дирекція Італійського Вищого Східного Інституту в Неаполі запросила проф. Є. Онацького викладати українську мову. У зв'язку з відсутністю української граматики в італійській мові Є. О.

¹⁴ Є. Онацький, «Післяслово», *Українська мала енциклопедія*, стор. 2143—44.

¹⁵ УМЕ, стор. 3.

видав з рамені Інституту *Теоретично-практичну граматику української мови (Grammatica Ucraina teoretico-practica)*, призначену для італійських студентів. Рівночасно він вирішив опрацювати перший обширний двомовний українсько-італійський словник. Праця над цим проектом тривала понад чотири роки і в 1941 появилася перша частина словника — *Vocabolario Ucraino Italiano*, Roma, Istituto Nazionale per le Relazioni con L'Estere, 1941. 1736 р. Словник включає біля сто тисяч слів. Другу частину словника (Італійсько-український словник) не видано з огляду на воєнні події. Лише в 1977 році заходами Блаженнішого Отця Йосифа Сліпого появилася накладом Українського Католицького Університету в Римі дві частини словника (*Італійсько-Український Словник*, стор. 631 і *Українсько-Італійський Словник*, стор. 1741).

Проф. Ярослав Рудницький високо оцінив лексикографічну працю Є. Онацького і назвав його «справжнім піонером у ділянці українсько-італійської лексикографії».¹⁶

Українсько-італійський словник проф. Є. Онацького належить до фундаментальних праць в українській і італійській лексикографіях і запевняє його авторові почесне місце в історії українського мовознавства.

Окрему ділянку творчості проф. Є. Онацького становлять його етнографічні праці. В українських і італійських журналах появилася його численні розвідки, присвячені українському фолкльорові, мітології, народним звичаям і обрядам.¹⁷ Тут ще раз згадаємо, що проф. Онацький опрацював першу українську етнографічну енциклопедію п. н. *Енциклопедія українських символів, вірувань і звичаїв*, яка залишилася в рукописі.

У зв'язку з етнографічними й історичними дослідженнями проф. Є. Онацький написав численні статті, присвячені світоглядowi української людини і українського народу. Ці праці межують з філософією, психологією і соціологією і у великій мірі відзеркалюють світоглядovu настанову їхнього автора. З цього циклу згадаємо дві збірки есеїв: *Спрага справедливости. Нариси з суспільного життя* (Буенос Айрес, 1950. 132 стор.) і *Завзяття чи спокуса самовиправдання* (Париж, 1956. 207 стор.).

У насвітленні різних аспектів суспільного життя історик ставить у центрі своїх висновків українську людину і український рід, як основ-

¹⁶ Я. Рудницький, «Світлій пам'яті академіка Є. Онацького», *Свобода*, ч. 1/2 січня 1980.

¹⁷ З важливіших етнографічних праць історика згадаємо: «Про чужу і нашу демонологію», *Літературно-Науковий Вісник*, кн. 3, 1929; «З приводу культурно-історичної постаті старо-українських свят Різдва і Щедрого Вечора», *ЛНВ*, кн. 4, 1929; «Дещо про наші етнологічні студії та деякі ритуальні символи», *ЛНВ*, кн. 7—8, 1931; *Чарівне коло та ритуальне оголення*. Париж. Накладом «Українського Слова», 1938, стор. 56; «Культ і символіка сонця у віруваннях українського народу», *Записки НТШ*, т. 119, 1962

Назви праць в італійській мові подані в М. Гаврилюка, *Бібліографія праць проф. Євгена Онацького*. Буенос Айрес, 1964, стор. 53—54.

ні рушійні сили історичного процесу. Критична аналіза вдачі і характеру української людини і української спільноти є представлена автором з точки зору християнської моралі і його ідеалістичного світогляду.

з *Журналістична праця й інші ділянки творчості Є. Онацького*

Журналістична праця Є. Онацького зачалася ще в 1917 році і тривала майже до кінця його життя. Численні статті вченого містилися в різних українських часописах і журналах в Україні, Італії, Франції, Австрії, Німеччині, Америці, Канаді і в Аргентині. Проф. Є. Онацький був одним з видатних українських публіцистів в 20-му столітті.

Тематично статті Є. О. охоплювали різні прояви українського і міжнародного життя. Він часто заторкував у своїй публіцистиці світоглядозу тематику і різко виступав проти комплексу українського провінціалізму і партійного доктринерства.

Журналістична діяльність проф. Є. Онацького охоплює його редакторську працю і публіцистичну творчість.

Покійний започаткував свою редакторську працю в 1919 році, коли був відповідальний за зміст „La voce dell Ucraina“ (Голос України) — офіційного органу Пресового Бюро при Українській Дипломатичній Місії в Італії (1919—1920). Проф. Я. Рудницький подав помилкову інформацію про «співредакторство» Є. Онацького українознавчого журналу «Україна».¹⁸ Є. Онацький був співробітником даного видання, а не його «співтворцем» чи «співредактором».

В Аргентині історик редагував тижневик «Наш Клич» (1947—1963), Календар-Альманах «Відродження» (1949—1961), місячник УАПЦ «Дзвін» (1953—1957) і Альманах «Просвіта» за рік 1948. Є. Онацький був здібним редактором, а в часописах і календарях містив цінний українознавчий матеріал. Це зокрема відноситься до календаря «Відродження», який він редагував понад десять років і в якому знаходимо цінні праці українських істориків, письменників, літературознавців й інших творців культурних вартостей. На нашу думку, під оглядом змісту, календар «Відродження» під редакторством Є. Онацького належав до найкраще редагованих укр. календарів у вільному світі.

Немає змоги в короткій статті вчислити усі журнали і часописи, в яких знаходимо статті Покійного.¹⁹ Тут лише згадаємо, що він був постійним кореспондентом львівського «Діла», тижневика «Українське Слово» (Париж), місячника «Розбудова Нації» (Прага) і «Самостійної Думки» (Чернівці). Багато статей Є. Онацького видруковано в «Українському Голосі» (Перемишль), «Свободі» Джерзі Сіті), «Народній Спра-

¹⁸ Я. Рудницький, цит. пр. *Свобода*, ч. 1. 1980.

¹⁹ Такий список знаходимо в бібліографії М. Гаврилюка, цит. пр., стор. 50—52.

ві» (Київ), «Овид» (Буенос Айрес), «Сучасність» (Мюнхен), «Самостійна Україна» (Чикаго) і інших періодиках.

Є. Онацький співпрацював в цілому ряді італійських журналів і часописів, з яких згадаємо „L'Europa Orientale“, „Antieuropa“, „Rivista di letteratura slave“, „La Antologia“, „Gli Annali dell Istituto Superiore Orientale“, „Il Testimonio“, „Il Corriere Diplomatico e Consulare“ та інших журналах. Публіцистична спадщина Є. Онацького обильна і ваговата і вимагає окремого дослідження.

З інших ділянок творчості Є. О. становлять його переклади літературних творів з італійської, французької та інших світових мов. У 1923 році появилася його переклад «Пригоди Пінокія» К. Кльоді (Львів, «Світ Дитини», 1923. 211 стор.), виїнятково популярне видання серед української дітвори і молоді. У 1965 році появилася збірка перекладів автора *З чужого поля* (Чикаго, Українська Видавнича Спілка, 1965. Стор. 143), в якій також знаходимо три його власні оповідання. У передмові до збірки Є. О. писав, що «всі вони (перекладені твори — Л. В.) мають ідеалістичну підоснову і літературно-естетичну форму і виховно-етичне спрямування». Видання містить переклади оповідань Люїджі Піранделльо, Фредеріко де Роберто, Джека Фостера, Е. Пінета та інших письменників. З української мови на італійську Є. Онацький переклав М. Хвильового «Я» Романтика і М. Коцюбинського «Поєдинок», які були видруковані в *Антології українських письменників* (Фльоренція, 1941 і Рим, 1949). Деякі переклади з італійської мови зберігаються в рукописах (Е. Амічіс, «Серце», Камілло де Сольдато, «Пригоди Дрозда Шкандиби»).

* * *

Проф. Є. Онацький ще за життя передав свій архів для збереження в Іміграційному Архіві при Міннесотському університеті. Також деякі його рукописи знаходяться в бібліотеках НТШ і УВАН в Нью-Йорку. Деякі його твори, зокрема записки за 1930-і роки, ще не друковані.

На думку автора цих рядків найкращим відзначення пам'яті Покійного буде видання його недрукованих творів і також опрацювання обширнішої студії про його діяльність. Наша стаття являється лише малим причинком до вивчення життя і творчості проф. Євгена Онацького — заслуженого вченого і суспільно-політичного діяча, який залишив тривалий слід в найновішому періоді української історії і вложив тривалий вклад в розбудову культури української нації.

ДОДАТКИ

Вибір листів Євгена Онацького до Любомира Винара

Ч. 1.

4 вересня 1971

Вельмишановний Колего!

Хочу подякувати Вам за прихильну бібліографічну замітку про мою другу частину «Записок журналіста і дипломата». На жаль, це покищо єдиний пресовий відгук на мою книжку.

Ви пишете: «треба надіятися, що дальші частини того цікавого видання появляться в короткому часі». Правду сказавши, надій на здійснення того Вашого побажання маю мало: видавець не має на те засобів, і треба було б, як він писав, шукати меценатів, а я цього робити не вмію. Залишається невидрукованою третя частина тих Записок під наголовком «Під омофором барона М. Василька», що був останнім Головою Дипломатичної Місії в Італії. Таким називає себе М. Єремій, про що я вислав відповідне спростовання «До історії нашої дипломатії», якої ще не було видруковано.

Ваше побажання про огляд моєї дипломатичної діяльності до побажаної третьої книги моїх записок — трудне до здійснення, бо про неї мало хто знає. Головна моя дипломатична діяльність припадає на ще невидрукований рік 1921 та на роки 1931—38, описані мною в теж ще невидрукованих 8 томах Записок журналіста. Про ту мою діяльність крім полк. Є. Коновальця, дуже мало хто знав, а тим часом вона була дуже важна і дала в наслідках повне ознайомлення — через різні мемуари та особисті побажання — італійського уряду зі справжнім станом речей на українських землях, а це привело до признання нам 4-ох університетських стипендій, однорічної наукової стипендії (з неї скористав О. Ольжич), пропозиції стипендій у військових академіях (від неї прийшлося відмовити за браком кандидатів з відповідними належними документами), створення в 1936 році катедри української мови і літератури, обов'язкових для всіх студентів слов'янського відділу у Вищому Східньому Інституті в Неаполі (здається перший випадок визнання обов'язковості української мови і літератури у вищій школі), створення лекторату української мови в Римському Державному Університеті, видрукування на державний кошт моєї великої Теоретично-практичної Укр. Граматики для італійців та Українсько-італійського словника, найбільшого з наших двомовних словників (приготований до друку Італо-український Словник не був видрукований через фатальну для Італії і України другу світову війну). Проти встановлення катедри укр. мови і літератури протестували польське і советське посольства, але без наслідків. Советське посольство протестувало навіть і проти розпочатого тоді друку мого укр.-італійського словника, але теж без наслідків. Як бачите, наслідки моєї дипломатичної праці в Італії були досить значні, і українське громадянство колись довідається про неї докладно з моїх ще недрукованих Записок журналіста. Що до моєї діяльності в 1921 році, коли я завідував справами місії в Італії, «під омофором бар. М. Василька», що перебував у Відні і до Риму ні разу не приїдив, то вона, маючи своїм завданням не допустити до визнання права Київського Большевицького Уряду, а фактично Москви, провадити комерцію з Італією, заздалегідь була призначена на неуспіх, як і всіх дипломатів УНР.

Написав до Вас несподівано багато, але, надіюсь, Вам було цікаво дещо про те довідатися.

Щиро вітаю Вас і бажаю Вам всього доброго.

Ваш Євген Онацький

Ч. 2.

24 вересня 1971

Вельмишановний і Дорогий Колего!

Я радо співпрацював би в Українському Історику, але, на превеликий жаль, неможливо; я напівсліпий, моя Енциклопедія та редагування в Нашому Кличі, де я також мусів правити коректу, з'їли значну частину мого зору, який від 1964 р. все погіршується. Читаю я очима моєї дружини і пишу її пальцями. Вона тримає мене в курсі подій нашої політики та культури, читаючи мені нашу пресу, і також полагоджує листування. Має вона до полагодження чимало й інших справ, приватних і громадських, і обтяжувати її ще чимсь — неможливо. Отже відпадає і моя, хоч яка бажана мені співпраця в Українському Історику. Про студії українознавства я видрукував свого часу статтю в пражському «Пробоем» (1941). З огляду на те, що «Пробоем» зробився бібліографічною рідкістю, і про ту мою статтю мало хто знає, її можна було б було передрукувати. Також в «Пробоем» за р. 1942 р. вміщено було мою статтю «Україніку в італійських журналах» за р. 1941.

З проф. Ю. Полянським ми не бачимося, бо живемо далеко один від одного, я майже не виходжу з дому, і він також, крім університету, де викладає геологію, ніде не буває, бо його здоров'я теж недомагає. На всякий випадок подаю Вам його адресу, бо буде краще, якщо Ви до нього безпосередньо напишете.

Що до Єремєєва, то я написав про нього чимало, і то в приязному освітленні, в третій частині моїх Записок «Під омофором бар. М. Василька». Його вороже наставлення до мене виникло за т. зв. «Пацифікації», коли я мусів поборювати його антисоборницьку діяльність в Італії і Лізі Націй та також в нашій соборницькій пресі. Та це його пізніше польонофільство та ворожнеча до мене, що виробилася в хворобливу ненависть, яка триває ще досі, не могли вплинути на зміст моїх Записок в 1920 р. Не треба забувати, що мої Записки — не спогади, де дивиться людина з далекої перспективи і робить висновки з усього баченого та пережитого, а власне тогочасні записки, що віддають саме тогочасні думки і настрої.

Щиро Вам дякую за пропозицію видрукувати третю частину Записок в Українському Історику... Можу ще тільки додати, що ця третя частина видається мені найцікавішою і найціквілішою, бо в ній вже нема тих неприємних грошових справ, які перебрав на себе бар. М. Василько і йде мова про відносно дипломатичну працю. Тому я волів би заризикувати друкувати його, поклавшись на зміст двох попередніх частин та на мій досвід письменника.

Щиро Вас вітаю і бажаю всього доброго.

Ваш Євген Онацький

Ч. 3.

2. XI. 1971.

Вельмишановний і Дорогий Пане Професоре,

Насамперед прийміть від нас обох сердечні поздоровлення з примноженням Вашої Родини і щирі побажання, щоб мати і дитина (народження нашої доні Наталки — Л. В.), так і Ви з ними прожили багато років в доброму здоров'ї, щоб могли дідчатися того, чого ми не діждемося — побачити нашу Україну вільною від московського ярма! Не відповідав на Вашого листа, бо ждав листа від д-ра Вінтоняка в справі друку третьої частини моїх Записок, але тому, що Ви ждете відповіді на деякі Ваші запити, то я вже не бачу можливості відкладати ті запити і пишу, так і недіждавшись листа від д-ра Вінтоняка. В суботу 6 листопада, якщо не одержу позитивної відповіді від д-ра Вінтоняка з приводу моїх Записок, вишлю рукопис порученою поштою, пароплавом. Одержите Ви його аж при кінці грудня, щоб могли розпочати друк відразу в 1972 році. Чи можете Ви зробити відбитку окремою книжкою бодай у 100 примірників?

Свою думку про М. Грушевського я висловив в моїй книжці «Портрети в профіль» в статті «М. Грушевський — чесність з народом», що доповнює серію статей «Винниченко — чесність з собою», «Петлюра — чесність з ідеєю», і «Т. Шевченко — чесність з Богом». Цю книжку видала Укр. Амер. Вид. Спілка в Чикаго («Самостійна Україна») в 1965 році. Листів від Грушевського я не маю. Ставився він до мене дуже прихильно і властиво він запросив мене на секретаря Укр. Центральної Ради і вислав тричі на переговори з урядами Дону і Кубані в справі спільного фронту проти московського імперіялізму. Проте його прихильність до мене зовсім охолола, коли я в березні 1918 року вийшов з партії Укр. Есерів і склав обов'язки Секретаря Укр. Центр. Ради. Опинившись закордоном, він був написав мені тільки одну картку, якої тепер знайти не можу, з запитом, що я зроби́в із першою книжкою протоколів Укр. Центр. Ради. (Другу незакінчену книжку протоколів я передав своєму наступникові Постолювському Ант., а перша залишилася в мене, і М. Грушевський про те знав). Я відповів, що, від'їжджаючи закордон, як думалося не надовго, я сховав ту книжку у міському Київському Музеї, де я був бібліотекарем, за книжками, в кімнаті, де працював Дан. Мих. Щербаківський. Не знаю, чи Грушевський, повернувшись до Києва, віднайшов ту книжку протоколів, чи вже її перед тим знайшли там чекісти, переводячи трус в Музеї. Більше мені Грушевський нічого не писав, бо надто був полівів, як і інші мої колишні товариші по партії, що оточували Грушевського у Відні. Їх наставлення, як очевидно, і наставлення Грушевського, проглядає дуже ясно в листі до мене Миколи Шрага, що я оголошую в моїх Записках. Журнали «Пробоем», як і інших журналів з моїми статтями я не маю. Що мав, вислав з частиною мого архіву та бібліотеки до Осередку Укр. Студій при Університеті в Міннесоті.

Це все минуле, що має безсумнівну вартість для нашої історії, але ми тепер захоплюємося сучасним, що матиме велике значення: маю на увазі ті події в лоні Укр. Католическої Церкви, що тепер відбуваються в Римі при ініціативі Кардинала Сліпого. Нарешті наші Владики завдяки Йому знайшли гідний голос, що лунає в усій світовій пресі, а в тому і аргентинській. Ждемо з нетерпеливістю українських часописів з Європи, Америки та Канади, що певно принесуть багато цікавих подробиць тих подій. Думаю, що і Ви

там переживаєте ті події не менш інтенсивно, як ми тут. Взагалі останніми часами приходится жити інтенсивно: ще ж у нас тут не закінчилося приготування до вельми урочистого відкриття пам'ятника Т. Шевченкові, з яким в'яжуться цілий тиждень української культури, з концертами, виставками, конференціями та різними рішеннями.

Вітаю Вас з Родиною ще раз від нас обох і бажаю всього найкращого.

Ваш Євген Онацький

Ч. 4.

24. XI. 1971

Вельмишановний і Дорогий Пане Професоре,

Третя частина моїх Записок «Журналіста і Дипломата» десь пливе до Вас по хвилях океану, а я користуюся вільною хвилиною моєї Дружини, щоб переслати Вам витяг з листа до мене д-ра Вінтоняка:

«... В Укр. Історику можна б друкувати, але цей друк буде тягнутися дуже довго. Журнал виходить з опізненням і вже є деякі статті, відложені, що чекають на решту. Коли б друкувати в Укр. Історику, то книжка могла б вийти знова під фірмою мого видавництва. Я радо видав би третю частину Ваших Записок, на жаль, фінансово не є спроможний».

Це для мене дуже важливе і, можна сказати, навіть вирішальне, тому-то оця третя частина і пливе вже до Укр. Історика.

Я одержав добре видану відбитку мого давнього репортажу «Іду до Аргентини», і, як тільки одержу більшу кількість тих відбиток з Нового Шляху, зараз Вам перешлю. Може знайдете там дещо цікаве.

У нас тут готується історична подія — відкриття пам'ятника Т. Шевченкові скульптора Молодожанина в найкращому місці Б. Айресу. Пам'ятник кращий від Вашингтонського. Вже починає наїздити сила людей спеціально замовленими літаками з Канади і ЗСА, і відбудуться сподівані і несподівані зустрічі. Буде цілий тиждень української культури з різними концертами та іншими імпрезами, яких Аргентина ще не бачила.

Я з дружиною щиро вітаємо Вас з Родиною і бажаємо всього найкращого.

Ваш з пошаною Євген Онацький

Ч. 5.

23 жовтня 1978 р.

Вельмишановний і Дорогий Пане Професоре,

Дістав Вашого листа з 7. X. ц. р. і зрадів, довідавшись, що таки маєте намір друкувати мої Записки за 1921 р., які вже пролежали у Вас кілька років. Думаю, що вони мають бути цікаві і корисні не тільки для дослідників минулого, але і для загалу української інтелігенції, що цікавляться життям і діяльністю наших імпровізованих і невідготованих до тої діяльності дипломатів. ... Що до проф. М. Грушевського, то я видрукував про нього статтю в книзі «Портрети в профіль». Її можна дістати в редакції «Самостійної України», яка видала цю книгу в 1965 році.

Моя дружина погодилася записати для Вас мою автобіографію, яку тут пересилаю, але не як статтю для друку, але як матеріал до використання.

«Вісті з Центральної Ради» редагував Мих. Єремійв при найтіснішій співпраці і контролі Мих. Грушевського. Дуже радий, що Ви могли зберігти майже усі числа того рідкісного видання.

Щиро вітаю від нас обох.

Євген Онацький (а за нього Ніна Он.)

Ч. 6.

Є. Онацький

До історії Українських Дипломатичних Місії²⁰

В кількох українських часописах, як «Український Голос» у Вінніпегу . 4. XI. 1970 р., «Українське Слово» в Буенос Айресі, з 22. XI. 1970 р. та інших видруковано статтю М. Єремєєва «Пам'яті С. Пащенко» з підзаголовком «Сторінка історії». У тій «сторінці історії» видруковано декілька тверджень, що незгідні з історичною правдою. З огляду на це прошу ВШановну Редакцію «Українського Історика» видрукувати на своїх сторінках моє спростовання тих неправдивих тверджень.

По перше, М. Єремєєв твердить, що Голова Дипломатичної Місії в Італії Дм. Антонович взяв до неї С. Мака «завзятого москаля»... Це твердження — просто наклеп на Дм. Антоновича і на С. Мака. Дм. Антонович був давнім випробованим патріотом, одним із засновників першої української революційної партії РУП-у, одним із членів першого українського уряду, і він ніколи не взяв би до Української Дипломатичної Місії не то «завзятого москаля», а і просто москаля. С. Мако був українським мистцем і, хоча походив з Сибіру (мабуть із українських переселенців, або засланців) і не володів українською мовою, вважав себе українцем і працював для українського мистецтва і культури. Був одружений із відомою діяльною українкою з Полтавщини. В своїй діяльності в Дипломатичній Місії в Італії він працював, як український патріот і не виявляв ніякого москвофільства. Пізніше в Празі він очолював Українську Студію Плясичного Мистецтва, з якої вийшли мистці, що сформували групу «Скіфів», європейського напрямку. Він був відомим портретистом, і його пензелеві належить портрет славного мецената Є. Чикаленка, що для «завзятого москаля» було б неможливо. Всі українські мистецтвознавці писали і пишуть про С. Мака, як про українського мистця, що збагачував українську культуру. Таким мистецтвознавцем був і Дм. Антонович, який саме за це і цинив С. Мака.

Далі М. Єремєєв пише: «я приїхав до Риму як Голова Місії... С. Мако і Онацький були звільнені»... «Головою Української Місії в Італії, як титулує себе М. Єремєєв, він ніколи не був. Першим головою її був Дм. Антонович, потім короткий час Вас. Мазуренко, і нарешті від серпня 1920 р. і до кінця діяльності Місії 1923 р. барон М. Василько, призначений С. Петлюрою з правом призначити та звільнити інших членів Місії. Діяльність Місії за г оловства Дм. Антоновича та Вас. Мазуренка я описав в «Записках журналіста і дипломата» під назвою «По похилій площі» чч. I і II, а

²⁰ Спростовання проф. Є. Онацького написане 26. 2. 1971 р.

діяльність Місії за головування бар. М. Василька у ще невидрукованій третій частині тих записок п. н. «Під омофором барона М. Василька».

Барон М. Василько, як голова Місії в серпні 1920 р., призначив М. Єремєєва Керуючим справами Місії. На цьому пості М. Єремєєв залишився лише кілька місяців, до 7 грудня 1920 р., коли М. Василько, як голова Місії, якого титул привласнило собі М. Єремєєв, звільнив його з того посту і призначив на його місце д-ра Т. Галіпа. Листом з 11 жовтня 1921 р. барон М. Василько відкликав з Місії д-ра Т. Галіпа і призначив на його місце мене. На цьому пості керуючого справами Місії я залишився аж до ліквідації Місії в 1923 р. і брав участь разом з О. Шульгіном із Франції і Р. Смоль-Стоцьким із Німеччини в Українській Делегації на Міжнародну Генузьку Конференцію в 1922 р. Ніхто мене з Місії не звільняв, я безперервно працював в ній перше, як аташе, а потім, як Секретар Легації (такий був титул), Керуючим справами Місії. Не одержуючи належної платні і не маючи можливості — в стані повного безгрошєв'я — провадити будь-яку дипломатичну діяльність, я зрештою повідомив голову Місії бар. М. Василька, який перебував у Відні, що складаю з себе обов'язки Керуючого справами Місії.

Барон М. Василько утримував довгий час власним коштом Дипломатичну Місію в Італії, і навіть допомагав фінансово урядові УНР. В листі до Кедровського з 9. XI. 1924 р. С. Петлюра писав так: «Несподівано для себе, через смерть — теж несподівану — Бар. М. Василька, опинився я в дуже тяжкому матеріальному становищі, а це і на моральний стан духа вплинуло дуже погано, бо виїхав за кордон, дякуючи допомозі грошєвій М. Василька, який це зробив з мотивів патріотичних; на цю допомогу ... я й жив до смерті М. Василька» (Збірник «Симон Петлюра», вид. УВАН, Нью Йорк, 1956, стор. 425).

Не можна дивуватися, що М. Єремєєв у своїй «Сторінці історії» навіть не згадує М. Василька, привласнюючи собі титул свого шефа.

Є. Онацький

АВТОБІОГРАФІЯ

Я народився 1-го січня 1894 року (старий стиль) у Глухові, у родині учителя міської школи Дометія Григоровича Онацького та його дружини Тетяни Іванівни Сисоєнко. В 1915-му році одружився з Ніною Йосипівною Кукулевською, курсанткою Вищих Жіночих Курсів у Києві, дочкою священика села Нових Петрівців коло Києва та його дружини Ксенії Всеволодівни Проценко. В 1912 році я закінчив Кам'янець-Подільську гімназію, а в 1917 році історично-філологічний факультет Київського університету св. Володимира. Того ж року на Національному Конгресі у Києві мене було обрано до Української Центральної Ради, як представника Чернігівщини. Ті вибори були підтвержені Губерніальним З'їздом Чернігівщини, в якому я взяв участь з доручення проф. М. Грушевського — голови Української Центральної Ради. Як член президії УЦР, я, з доручення проф. М. Грушевського, їздив на Кубань і на Дін, щоб зав'язати там приязні стосунки Української Центральної Ради з місцевою владою.

У січні 1919 року виїхав я з Києва у складі делегації Української Народної Республіки на Версальську мирову конференцію, але до Парижу

не доїхав і прожив шість місяців у Лютрі, на березі Женевського озера, удосконалюючись у французькій мові.

У жовтні 1919 року я увійшов у склад Української Дипломатичної Місії в Італії і був там спершу Директором Пресового Бюро Місії, яке видавало бюлетень італійською та французькою мовами та тижневик «Ля Воше дель Україна» («Голос України»). Опісля був секретарем та завідуючим справами Місії до закінчення її діяльності 1922 року.

У 1922 році був делегований, разом з Олександром Шильгином та Романом Смаль-Стоцьким на Міжнародну політичну конференцію в Генуї.

Після ліквідації Місії я поширив зв'язки з українською вільною пресою в діаспорі, головню з щоденниками «Ділом» у Львові та «Свободою» у Джерзі Сіті, що дало мені можливість увійти у впливову асоціацію чужинських журналістів в Італії, що сприяло поширюванню та утримуванню моїх зв'язків з журналістичним та дипломатичним світом.

У 1937 році я одержав запрошення від італійського Вищого Східного Інституту в Неаполі («Інституту Суперіоре Оріентале ді Наполі») викладати в ньому українознавство з титулом асистент-професора, а 1941 року одержав запрошення від Римського Державного Університету на лектора української мови в тому університеті. Згаданий Вищий Інститут видав 1938 року мою докладну українську теоретично-практичну граматику для італійців, першу в Італії, а 1941 року Українсько-італійський словник, також перший в Італії. Його перевидав 1977 року Український Католицький Університет у Римі.

1943 року німці зайняли Рим і відразу ж мене заарештували та вивезли до Німеччини, де мене тримали у в'язницях Берліну та Оранієнбургу до капітуляції Німеччини. Моє ув'язнення у Німеччині я описав в книжці «У вавилонському полоні» — Буенос Аайрес 1949 рік.

1945 року я з допомогою американських окупаційних військ повернувся до Риму, але вже в березні 1947 року під загрозою видачі мене московським властям мусів виїхати в Аргентину. Переїзд до Буенос Айресу коаблем оплатив мій гонорар за Українсько-італійський словник.

В Буенос Айресі я перейняв редагування тижневика «Наш Клич» та щорічних Календарів-Альманахів «Відродження». Українська спільнота в Аргентині двічі обирала мене головою Української Центральної Репрезентації з термінами по три роки. Потім мене обрано також головою Головної Української Ради на три роки.

1964 року, через ослаблення зору та захворювання серця, я мусів залишити журналістичну, наукову та громадську діяльність.

Свою публіцистичну та наукову діяльність я розпочав у Києві 1918 року в журналах «Народна Справа», «Наше минуле» та «Україна», але найбільше на еміграції, де, крім безчисленних статей по різних часописах, написав 52 книжки, що з них 38 було надрукованих.

У Буено-Айресі був основником і першим головою, а потім почесним головою Спільки Українських Науковців, Мистців та Літературів.

1947 року мене обрали дійсним членом Наукового Товариства ім. Шевченка, а в 1948 році дійсним членом Української Вільної Академії Наук.

Із моїх книжок назву тут найголовніші:

Українська Мала Енциклопедія, 16 книжок.

Енциклопедія Української символіки, 2 книжки.

Записки журналіста і дипломата за 1919—1921 рр., 3 книжки.

Записки журналіста за 1930—1938 роки, 9 книжок.

Італійсько-український словник, видання Українського Католицького Університету в Римі.

Зав'язтя чи спокуса, самовиправдання — есеї.

Портрети в профіль — есеї.

Очима душі — голосом серця — переспіви лірики в прозі.

З чужого поля, переклади новель і нарисів.

У вавилонському полоні, спогади про ув'язнення в Німеччині.

Про причини подорожі до Аргентини і про саму подорож я написав у книжечці «Іду до Аргентини», яку видав «Новий Шлях» у Вінніпезі.

П. С. — Після припинення, через брак коштів, діяльності Української Дипломатичної Місії в Італії, я залишався — аж до виїзду з Італії, головою Української Громади в Римі і італійські власті, включаючи міністерство закордонних справ, трактували мене як представника українського визвольного націоналістичного руху, тому німці мене полонили, як тільки окупували Рим.

Після повернення з німецького полону, я став заступником голови Українського Допомогового Комітету в Римі, головою якого був Архiepіскоп І. Бучко.

Буенос Айрес, 21. X. 1978 р.

БІБЛІОГРАФІЯ ПРАЦЬ ЄВГЕНА ОНАЦЬКОГО

(Книжки і окремі видання)

Зложити повний список друкованих праць Євгена Онацького — це надзвичайно трудне завдання. Його журнальні і газетні статті друкувалися в різних українських і італійських серійних виданнях, які в багатьох випадках являються сьогодні бібліографічною рідкістю. Це саме можна сказати про рецензії історика.

Цей список не включає його журнальних і газетних статей, рецензій і енциклопедичні гасла. Тут обмежуємося лише до окремих публікацій, які появились окремими виданнями, або у формі відбиток із серійних видань. Наша бібліографія складається з трьох частин: 1. Бібліографія бібліографій; 2. Книжки і окремі видання; 3. Список журналів і часописів, у яких друкувалися праці Є. Онацького.

1. Бібліографія бібліографій

British Museum. Department of Printed Books. *General Catalogue of Printed Books*. London, 1959—1965. Vol. 175. col. 618.

Список праць Є. Онацького, які зберігаються в колекції Бритійського Музею. Охоплює головні італійські видання.

'Бібліографія історії України, Росії та українського права, краєзнавства й етнології. За 1917—1927 роки. Харків, Бібліографічна Комісія Науководослідчої Катедри історії української культури ім. акад. Дм. Багалія, 1929. Реєструє ранні наукові праці Є. Онацького, які друкувалися у 1917 і 1918 роках в журналах «Україна» і «Наше минуле».

Гаврилюк, М., *Бібліографія праць професора Євгена Онацького. 1917—1964*. Буенос Айрес. Спілка Українських Науковців, Літераторів і Мистців. 1964. Стр. 58.

- Найобширніша бібліографія праць Є. Онацького. Появилася заходом Ювілейного Комітету під патронатом Української Центральної Репрезентації з нагоди 70-и ліття проф. Є. Онацького. Охоплює книжки, журнальні і газетні статті. Список не є повний.
- Бібліографія складається з таких розділів: 1. Важливіші дати ювілята; 2. Праці в українській мові; 3. Праці в італійській мові; 4. Різне; 5. Приналежність до асоціацій.
- Бібліографічний опис зареєстрованих видань не є повний. Компілятор не мав нагоди перевірити *de visu* деякі вичислені публікації. З пропусків слід згадати слідуєчі видання: Статті Є. О. в «Ділі», «Свободі», «Народній справі», «Народному кличі» (за роки 1934—1947) і інших періодиках, які виходили до 1945 року в Америці, Канаді і Європі.
- У кожному розділі праці подані в хронологічному порядку.
- The Library of Congress. *The National Union Catalog. 1968—1972*. Washington, D. C., 1973. vol. 72. p. 213.
- Реєстр праць Є. Онацького, що зберігаються в Конгресовій Бібліотеці у Вашингтоні.
- The National Union Catalog Pre-1956 Imprints*. Mansell 1976. vol. 430. pp. 481—482.
- Реєстр праць Є. Онацького (до 1956 р.); що зберігаються у Конгресовій Бібліотеці у Вашингтоні.
- New York Public Library. Slavonic Div. *Dictionary Catalog of the Collection*. Boston, G. K. Hall, 1959. vol. 15. p. 13980.
- Список праць Є. О., що зберігаються в Нью-Йоркській Публичній Бібліотеці.
- Pelenskyj, Eugene J. *Ukrainica. Selected Bibliography on Ukraine in Western European Languages*. Munich, „Bystrycia“, 1948. (Memoires of the Shevchenko Scientific Society).
- Включає частину праць Є. Онацького, які появилися в чужих мовах.
- Романенчук, Богдан. *Бібліографія української книги в Великонімеччині*. Львів, «Українське Видавництво», 1942.
- Реєструє деякі праці Є. О., які видруковано в Чехословаччині в роках 1939—1941.

II. Книжки і окремі видання

Праці в українській мові.

- Чарівне коло та ритуальне оголення*. Париж, «Українське Слово», 1938, стор. 56.
- Зурочення*. (До українських народніх забобонів). Прага, 1939, стор. 10. Відбитка із Наукового збірника Українського Наукового Інституту в США, Сант Пол. Мін., 1939, т. I.)
- Основи сунільного ладу*. Прага, «Пробоем», 1941, стор. 57.
(Відбитка із місячника української культури «Пробоем» за 1941.)
- Українська Дипломатична Місія в Італії*. Прага, В-во «Пробоем», 1941, стор. 21. Відбитка з журналу «Пробоем» за 1941 р.
- Сторінки з Римського Щоденника. Італія і фашизм (1920—1935)*. Том I. Прага, В-во «Пробоем», 1942, стор. 230.
- Сторінки з Римського Щоденника. Навкруги Ватикану (1920—1935)*. Прага, В-во «Пробоем», 1943, стор. 180.

- Наше національне ім'я. Наш національний герб.* Буенос Айрес, В-во «Перемога», 1949, стор. 40.
- Основи суспільного ладу.* 2-е вид. Буенос Айрес, «Чемпіон», 1949, стор. 71.
- Творче життя і героїська смерть Олени Теліги.* Буенос Айрес, В-во «Перемога», 1949, стор. 12.
- У вавилонському полоні.* (Спомини). Буенос Айрес, «Чемпіон», 1949, стор. 131.
- Спрага справедливости.* Нариси з суспільного життя. Буенос Айрес, В-во «Перемога», 1950, стор. 132.
- Завзяття чи спокуса самовиправдання.* Нариси з суспільного життя. Париж, «Перша Українська Друкарня у Франції», 1956, стор. 206.
- Очіма душі — голосом серця. Переспіви.* Буенос Айрес, В-во «Перемога», 1956, стор. 102.
- У Вічному Місті. Записки українського журналіста. Рік 1930.* Буенос Айрес, В-во Миколи Денисюка, 1954, стор. 533.
- Українська мала енциклопедія.* Буенос Айрес. Накладом Адміністрації Української Автокефальної Православної Церкви в Аргентині, 1957—1967, стор. 2147.
- УМЕ появилася в 16-ох окремих книжках і друкувалася в першій українській друкарні «Чемпіон» О. Кузьмича. Окладинку оформив В. Каплун.
- По похилій площі. Записки журналіста і дипломата.* Част. I. Мюнхен, В-во «Дніпрова Хвиля», 1964, стор. 152.
- Портрети в профіль.* Чікаго, Українсько-Американська Видавнича Спілка, 1965, стор. 300.
- З чужого поля.* Чікаго, Українсько-Американська Видавнича Спілка, 1915, стор. 145.
- По похилій площі. Записки журналіста і дипломата.* Част. II. Мюнхен, В-во «Дніпрова Хвиля», 1969, стор. 262.
- Іду до Аргентини.* Вінніпег, «Новий Шлях», 1971, стор. 104.
- Італійсько-український словник.* Рим, Український Католицький Університет ім. св. Климента Папи, 1977, стор. 631. (Праці Філософічно-гуманістичного факультету, том. XIII—XV).
- Українсько-італійський словник.* Рим, Український Католицький Університет, 1977, стор. 1741.

Праці в італійській мові.

- Russia e Ucraina.* Roma, 1929, 40 p. (Estratto dalla rivista *l'Europa Orientale*, Nos. 5—6, 1929).
- Intorno alla morte. Credenze, usi e costumi del popolo Ucraino.* Roma, 1929, 26 p. (Estratto dalla rivista *Nuova Antologia*, 1929.)
- Il circolo magico nelle credenze e negli usi, del popolo Ucraino.* Roma, 1930, 21 p. (Dalla *Nuova Antologia*, 1930).
- L'Equilibrio Europeo ed il problema Ucraino.* Roma, 1932, 16 p.
- Residui di cosmogenie antiche nel folclore Ucraino.* Roma, 1932, 29 p. (Dalla rivista di letterature Slave, fasc. V—VI, 1932.)
- L'Ucraina ed i limiti dell'Europa.* Napoli, Istituto Superiore Orientale di Napoli, 1936, 16 p.
- La terminologia etnica dell'Europa Orientale — Rus'-Ucraina.* Napoli, 1936, 24 p. (Estratto dagli *Annali* del R. Istituto Superiore Orientale di Napoli).
- Grammatica ucraina, teoretico-practica.* Napoli, Istituto Superiore Orientale, 1937, 290 p.

- La lingua ucraina nella famiglia delle lingue slave.* Napoli, 1937, 17 p. (Dagli *Annali del R. Istituto Superiore Orientale*, 1936).
- Studi di storia e di cultura Ucraina.* Con. pref. di Luigi Salvini. Roma, U.P.S.R., 1939, VI, 176 p.
- Vocabolario ucraino-italiano.* Roma, Istituto Nazionale per le relazioni culturali con l'estero, 1941, 1741 p.

III. Список журналів і часописів

Цей список охоплює українські журнали і часописи, в яких співпрацював С. Онацький. Назви подані в хронологічному порядку.

1917—1920

«Вісті з Української Центральної Ради» (Київ), «Наше минуле» (Київ), «Україна» (Київ), «Народня справа» (Київ), «Воля» (Відень).

1921—1944

«Діло» (Львів), «Наш клич» (Львів), «Літературно-науковий вістник» (Львів), «Наші дні» (Львів), «Новий час» (Львів), «Світ дитини» (Львів), «Український голос» (Перемишль), «Самостійна думка» (Чернівці), «Самостійність» (Чернівці), «Розбудова нації» (Прага), «Пробосм» (Прага), «Наступ» (Прага), «Український голос» (Берлін), «Українське слово» (Париж), «Тризуб» (Париж), «Наш шлях» (Едмонтон, згодом Вінніпег), «Хлібороб» (Бразилія), «Свобода» (Джерзі Сіті), «Українська трибуна» (Варшава), «Краківські вісті» (Краків).

1945—1980

«Записки Н.Т.Ш.» (Париж), «Розбудова держави» (Денвер), «Сучасність» (Мюнхен), «Терем» (Детройт), «Самостійна Україна» (Чикаго), «Новий літопис» (Вінніпег), «Наш Клич» (Буенос Айрес), «Дзвін» (Буенос Айрес), «Овид» (Буенос Айрес), «Пороги» (Буенос Айрес), «Українське слово» (Париж), «Свобода» (Джерзі Сіті), «Новий шлях» (Вінніпег), «Хлібороб» (Бразилія), «Український Історик» (ЗДА).

Серійні видання в італійській мові (до 1942 p.)

„Gli Annali dell Istituto Superiore di Napoli“ (Napoli), „Antieuropa“ (Roma), „Ardea“ (Roma), „Il Corriere Diplomatico e Consulare“ (Roma), „La Nuova Antologia“, „Per l'Europa Orientale“ (Roma), „Rivista di letterature slave“ (Roma), „Il Testimonio“ (Roma), „La voce dell Ucraina“ (Roma).